

Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler

Thoughts Regarding Cyprus Problem in the
Ligth of Some Greek Court Decisions

Uğur Bayilloğlu*
Çankaya Üniversitesi

ÖZET Kıbrıs Sorunu Türk dış politikasının en önemli sorunlarından biridir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ise Kıbrıs Sorununun önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Kıbrıs'ta, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı gerçekleştirilen 15 Temmuz 1974 tarihli, Yunan-Rum darbesi ise Kıbrıs Barış Harekâtı için Garanti Andlaşması bağlamında, hukuki bir neden teşkil etmiştir. Atina Temyiz Mahkemesi, bazı kararlarında, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran çok taraflı andlaşmalara atıf yaparak, Yunan hükümetinin darbeyi icra ederek, ilgili andlaşmaları ihlal ettiğini ve buna mukabil gerçekleştirilen Türk tedbir hareketinin hukuka uygun olduğunu teyit etmiştir. Bu çalışmada söz konusu kararlar aktarılacak ve Yunanistan'ın Ada'daki mevcut durumdan sorumluluğuna değinilecektir.

ANAHTAR KELİMELER Kıbrıs, 15 Temmuz Darbesi, Türk tedbir hareketi, Darbe hakkındaki bazı Yunan mahkeme kararları, Garanti Andlaşması,

ABSTRACT Cyprus Problem is one of the most important problem of Turkish foreign policy. Cyprus Peace Operation of 1974 constitutes an important landmark of the problem. Dated July 15, 1974 coup against Makarios, president of Republic of Cyprus, constitutes legal reason for Cyprus Peace Operation in the context of Treaty of Guarantee. Athens Court of Appeals, in its some decisions, referenced to founder multilateral treaties of Republic of Cyprus and affirmed that Greece government had breached aforementioned treaties, by perpetrating the coup. It affirmed that Turkish measure action against the coup was legal, as well. In this paper, such decisions will be conveyed and Greece's responsibility for current situation of the island will be mentioned.

KEYWORDS Cyprus, July, 15 coup, Turkish measure action, some Greek court decisions regarding coup, Treaty of Guarantee.

The coup of the Greek junta is an invasion, and from its consequences the whole people of Cyprus suffers, both Greeks and Turks.

Başpiskopos Makarios, 19 Temmuz 1974
BM Güvenlik Konseyi,

Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz.

Bülent Ecevit, 20 Temmuz 1974

GİRİŞ

Kıbrıs'ın, gerek Ada'da bulunan Türkler ve gerekse de stratejik konumu açısından Türkiye için büyük önemi vardır. Son dönemde Ada'nın içinde ve Ada'yı çevreleyen

* Yard. Doç. Dr. Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

deniz alanında bulunan ve bulunması kuvvetle muhtemel olan doğal kaynaklar nedeniyle önemi daha da artmıştır. Yine bu bağlamda, Rum Yönetimi AB'ye üyedir ve 1 Temmuz 2012'den itibaren AB dönem başkanlığını üstlenecektir. Ada'da taraflar arasındaki görüşmeler halihazırda sürmektedir; fakat Türk tarafının 1 Temmuz 2012'yi çözüm için son tarih olarak öngörmesine karşılık Rum liderliği tarih kısıtlamasını reddetmektedir. Liderler arasındaki görüşmelerden halihazırda bir sonuç çıkmamış olup çıkma ihtimali de oldukça düşük gözükmektedir. Bu olgular karşısında, Kıbrıs'ın Türk dış politikasının en dinamik sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Şüphesiz halen tartışması yapılan ve Ada tarihi ve Türk-Yunan ilişkileri açısından önem taşıyan olay Temmuz ve Ağustos 1974 tarihinde gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı'dır. Kıbrıs Sorunu labirentinde önemli bir yere sahip olan Harekât'ın nedenleri ve hukuki dayanağı meselesi tartışmalara konu olmuştur. Atina Temyiz Mahkemesi'nin bu konudaki bazı kararları, 15 Temmuz 1974 tarihli Yunan-Rum askeri darbesinin kurucu andlaşmalara aykırılığını ve Yunanistan'ın sorumluluğunu ve Türkiye'nin 20 Temmuz günü giriştiği tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu ortaya koyar niteliktedir. Konunun açıklığa kavuşması için, Türkiye'nin tedbir hareketine takaddüm eden olaylara kısaca bakmakta fayda vardır.

TÜRKİYE'NİN ADA'YA YÖNELİK TEDBİR HAREKETİNE GİDEN SÜREÇ VE SONRASI¹

Ada'da 1571'den itibaren süren Osmanlı hakimiyeti, 1878'de fiilen sona ermiş ve Lozan Barış Andlaşması'nın² 20. maddesi ile İngiliz hükümetinin 1914 tarihli ilhakı tanınarak, Ada üzerindeki Türk hakimiyeti sona ermiş ve Ada, İngiliz kolonileri arasına katılmıştır. 1930'lardan itibaren Kıbrıs Rumlarında güç kazanan *enosis*³ talebi, 1955 yılında İngiliz koloni idaresine karşı isyan ve güç kullanmaya dönüşmüştür. Bu dönemde Kıbrıs doğumlu olan ve 1922'deki "Küçük Asya Felaketi" sırasında Yunan ordusunda genç bir subay olarak görev yapan Georgios Grivas, ünlü bir Bizans destanı kahramanı

-
1. Söz konusu tarihi süreç ve gelişmeler hakkında genel olarak bkz: Sevin Toluner: *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s. 8-121; Pierre Oberling: *Bellapais'e Giden Yol, Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, (çev. Mehmet Erdoğan), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1987; R.R. Denктаş: *The Cyprus Triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988; Heinz A. Richter: *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi*, (çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011; Makarios Druşotis: *Kıbrıs 1963-1964, İlk Bölünme*, (çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2008; Makarios Druşotis: *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970, Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet*, (çev. Metin Bağrıaçık), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2010; Makarios Druşotis: *Kıbrıs 1970-1974, EO-KA B, Yunan Darbesi, Türk İstilas* (çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006.
  2. Lozan Barış Andlaşması'nın metni için bkz: *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt: 1, 1961, s. 111-150.
  3. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini ifade eden bir terim.

olan “Digenis” kod adını kullanarak Kıbrıs sahnesinde ortaya çıkmıştır. Grivas’ın kurduğu ve liderlik ettiği EOKA⁴ örgütü, bu dönemde tedhiş hareketlerinde bulunmuştur. İlk başlarda bu durumu İngiltere’nin içişi olarak gören Türkiye, Yunanistan’ın teşebbüsleri neticesi, Lozan dengesinin aleyhine bozulacağı endişesi ve Ada’da bulunan Türk nüfus ile Ada’yla olan tarihi ve coğrafi ilişkisi nedeniyle, meseleye müdahil olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Rum–Yunan *enosıs* tezine karşılık Türkiye, *taksim* tezini gündeme getirmiş ve geliştirmiştir. Nihayetinde, bir orta yol olarak, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması konusunda anlaşılmış ve 1959 yılında Zürih ve Londra Andlaşmaları⁵ ile hukuki çatı oluşturulmuştur. Ardından 16 Ağustos 1960 tarihli Lefkoşa Andlaşmaları⁶ ile yeni kurulan devletin yapısı ve ilişkilerini düzenleyen sac ayakları tamamlanmıştır. Böylece Türkiye, Yunanistan, İngiltere ile Ada’daki Türklerin haklarını garanti altına alan bir sistem doğmuştur. Bununla beraber söz konusu sistem, Rumların *enosıs* amaçlarından vazgeçmemesi ve bağımsızlığı *enosise* giden bir araç olarak görmeleri nedeniyle yürümemiş ve üç yıl gibi kısa bir sürede çökmüş, Ada’daki Türklere karşı saldırılar gerçekleştirilerek, anayasal hakları ellerinden alınmıştır. Türklere yapılan saldırılar nedeniyle Türkiye, Garanti Andlaşması’nın 4. maddesinden kaynaklanan hakları çerçevesinde Türkleri korumak için havadan sınırlı tedbir hareketlerinde bulunmuştur. Bu çerçevede 1963–1974 dönemi, toplumlararası çatışmaların yaşandığı, BM Barış Gücü’nün konuşlandığı, Türklerin gettolarda en temel insani ihtiyaçlara muhtaç yaşadığı ve toplumlararası ve uluslararası alanda Türkiye’nin diplomatik çabalarının sürdüğü bir dönem olarak tasvir edilebilir. Bu dönemin sonunda, Yunanistan’da 1967’den beri iktidarda bulunan askeri yönetim tarafından, *enosisi* gerçekleştirilmek için çok kritik bir hamle yapılmış ve böylece Ada tarihinin seyri değişmiştir. Gerçekten de 15 Temmuz 1974 tarihinde, Ada’da bulunan RMMO⁷ ve ELDYK’te⁸ görevli Yunan subaylar, Atina hükümetinin sevk ve idaresi altında, ELDYK, bir kısım RMMO unsurları ve EOKA–B⁹ ile beraber hareket ederek Makarios’a karşı darbe hareketine girişmişlerdir. Darbe, bir iç çatışmaya neden olmuş, Makarios Ada’dan kaçmak zorunda kalmış ve ünlü EOKA’cı Nikos Samp-

4. Ethniki Organosis Kipriakou Agonos, Kıbrıs Milli Mücadele Örgütü

5. Zürih ve Londra Andlaşmaları metinleri için bkz: Toluner, s. 507-521.

6. Bu tarihte Lefkoşa’da imzalanan, Garanti Andlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulmasına Dair Andlaşma ve İttifak Andlaşması ve ek protokolleri için bkz: Ibid, s. 523-531.

7. Rum Milli Muhafız Ordusu.

8. Kıbrıs Helen Kuvveti. İttifak Andlaşması gereğince Ada’da bulunan 950 kişilik Yunan alayını ifade etmektedir. Buna karşın, yine İttifak Andlaşması gereğince, Ada’da 650 kişilik, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTK Alayı) olarak isimlendirilen bir Türk birliği de bulunmaktadır.

9. EOKA–B, 1971’de, Makarios–Grivas çekişmesinin sonucu olarak, Grivas tarafından tedhiş hareketleri icra etmek üzere kurulmuş gizli örgütün adıdır. EOKA–B nin kuruluşuna giden olaylar ve kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz: Druşotis, (1970-1974), s. 63-100.

son, darbeciler tarafından cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Darbe haberinin Ankara'ya ulaşması ile Türkiye, Garanti Andlaşması çerçevesinde bir diğer garantör devlet olan İngiltere'ye müracaat ederek, önce birlikte harekete geçmeyi gündeme getirmiş ve fakat İngiltere'nin buna yanaşmaması üzerine Garanti Andlaşması'nın 4. maddesinin verdiği hakka dayanarak 20 Temmuz 1974'te Ada'ya tedbir harekâtı icra etmeye başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısını içeren 353 sayılı kararı¹⁰ çerçevesinde, 22 Temmuz'da ateşkes başlamış ve Cenevre'de iki tur süren görüşmelerden sonuç çıkarması üzerine, Ada'da Türklere yönelik EOKA-B ve RMMO saldırılarının durdurulmaması, Girne-Lefkoşa üçgeninde bulunan askeri birliklerin nazik durumu ve Yunan-Rum güçlerinin sürekli takviyesi nedenleriyle, 14 Ağustos 1974 günü ikinci harekât başlatılmış ve iki günün sonunda, Ada'nın yaklaşık yüzde 37'lik kısmı Kıbrıs Türklerinin egemenliğine alınarak, Kıbrıs Türklerinin ve ordunun güvenliği sağlanmıştır. Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi, 13 Şubat 1975 tarihinde, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuştur. Yine bu dönemde toplumlarası görüşmeler devam etmiştir. 15 Kasım 1983'te de Kıbrıs Türkleri *self determinasyon* hakkına dayanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) ilan etmişlerdir. Bugün Ada'da, KKTC ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olmak üzere iki devlet ve İngiliz ülkesi sayılan Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya (Dhekelia) egemen üs bölgeleri nedeniyle üç egemenlik bulunmaktadır.¹¹ Sorunun çözümüne ilişkin görüşmeler ve umutlar, Nisan 2012 itibariyle devam etmektedir.

ATİNA TEMYİZ MAHKEMESİNİN 2676/1979 SAYILI KARARINA KONU OLAN OLAY

Türkiye'nin tedbir hareketinin devam ettiği süreçte, 21 Temmuz günü, Yunanistan'da iktidarda bulunan cunta liderliğinin toplantısında, Türkiye'nin harekâta son vermemesi halinde Türkiye'ye savaş açma kararı alındığı ve fakat deniz hava ve kara kuvvetleri komutanlarının Bulgaristan'daki durum ve İzmir bölgesinde toplanan Türk Silah-

10. Karar metni için bkz. :<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/72/IMG/NR028972.pdf?OpenElement> (24.04.2012)

11. Bu noktada KKTC'nin durumuna ilişkin bir parantez açmak gerekir. Uluslararası toplum, Güvenlik Konseyi'nin aşağıda değinilecek olan 541 sayılı kararına dayanarak, KKTC'yi tanımamakta ve Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanını kullanan GKRY'yi muhatap olarak kabul etmektedir. Bununla beraber, KKTC'nin belirli uluslararası çevrelerin çıkarları gereği tanınmıyor olması, onun devlet niteliğini etkilemediği gibi GKRY'nin tüm Ada üzerinde hak sahibi sıfatıyla, hükümet etme yetkisini haiz olduğunu ve Kıbrıs Türklerini temsil ettiğini göstermemektedir. Zira, Ada'daki Rum Yönetimi de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal statüsü çerçevesinde örgütlenmiş değildir. Bu nedenle sadece Ada'daki Türk yönetimi değil, 1963'ten beri Rum yönetimi de *de facto* nitelik göstermektedir. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz: Tufan Erhürmen: *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması: Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2007, s. 182-183; Turgut Tarhanlı: *Ne Hukuk Ne De Ahlak: Yeryüzü Cehennem*, Dost, Ankara, 2003, s. 230 ve 236.

lı Kuvvetlerinin yol açtığı tehdidi nazara alarak bu karara rıza göstermediği bildirilmiştir.¹² Dolayısıyla alınan karar fiilen uygulanamamıştır. Bununla beraber, Yunanistan'ın sembolik ve sonucu değiştiremeyecek de olsa halihazırda Kıbrıs'ta savaşıyor Rum-Yunan güçlerine askeri destekte bulunmaya çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda, 15 adet Nord Atlas nakliye uçağının bir komando birliği ile Yunanistan'da havalandığı bildirilmiştir.¹³ Girit'in Souda Havaalanı'ndan Kıbrıs'a gönderilmek üzere havalanan uçaklar, 22 Temmuz günü Lefkoşa Havaalanı'na ulaştıkları sırada, RMMO tarafından, Türk uçağı sanılarak uçaksavar ateşine maruz bırakılmışlardır. Söz konusu uçaklardan ilki düşürülmüş ve 4 mürettebat ve 28 komando ölmüş, uçaktan tek kişi sağ kurtulmuştur.¹⁴

Söz konusu olayda ölenler arasında, Onbaşı Evangelos Tsakonas'ta bulunmaktadır. Tsakonas'ın anne, baba ve kardeşleri, Atina Asliye Mahkemesi önünde Yunan hükümetine karşı dava açarak, Tsakonas'ın ölümü nedeniyle yaşadıkları elem ve kederin giderilmesini talep etmişlerdir. Atina Asliye Mahkemesi'ne açılan 7 Aralık 1976 tarih ve 14053/1976 sayılı davada mahkeme, 12089/77 sayılı ön kararı ve 14289/1978 sayılı nihai kararı ile davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Söz konusu karar ile Atina Asliye Mahkemesi, 22 Temmuz 1974'te Yunan hükümetinin yetkili askeri yöneticilerinin ihmali fiilleri neticesi Kıbrıs'ta ölen Onbaşı Tsakonas'ın anne, baba ve kardeşleri olan davacıların destekten yoksun kalmaları ve Tsakonas'ın ölümü nedeniyle yaşadıkları elem ve kederin karşılanması için tazminata hükmetmiştir.

Yunan hükümeti, söz konusu nihai kararı temyiz etmiş ve dosya, Atina Temyiz Mahkemesi önüne gelmiştir.

ATINA TEMYİZ MAHKEMESİ KARARINDA YER ALAN YUNAN DARBESİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Mahkemenin kararının bu aşamasındaki tespitleri, 15 Temmuz Darbesi ve bu darbedeki Yunan hükümetinin sorumluluğunu açıkça ortaya koymakta ve darbe sırasında yaşananlara ışık tutmaktadır.

12. Druşotis, (1970-1974), s. 451-453. Birand, söz konusu toplantıda, Cumhurbaşkanı Gizikis, Genelkurmay Başkanı Bonanos ve Ioanides'in bulunduğunu ve toplantının 20 Temmuz günü yapıldığını ve Türkiye'ye savaş açmak için tüm hazırlıkların tamamlanması kararı alındığını bildirmektedir. Bkz: Mehmet Ali Birand: *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 1990, s. 145.

13. Druşotis, (1970-1974), s. 455.

14. Ibid, s. 455. Bu neviden bir olayın çok benzeri 21 Temmuz günü Kocatepe muhribinin başına gelmiş, Yunan gemisi olduğu hatasıyla Türk Hava Kuvvetleri tarafından bombalanan Kocatepe batmış ve 54 denizci şehit olmuştur. Kocatepe olayı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Birand, s. 191-216; Erol Mütercimler: *Satılık Ada Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, 8. Baskı, Alfa, İstanbul, 2010, s. 310-401.

Gerçekten de Mahkeme, tüm dosya kapsamından, aşağıda belirtilen olayların sübut bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵

“Zürih Andlaşması gereğince, garantör güçler olarak Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs’ın bir başka devletle birleşmesini veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik bütün faaliyetleri engelleme yükümlülüğünü üstlenmişler ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlık ve güvenliğini garanti etmişlerdir. Temmuz ayının ilk on günü zarfında, Kıbrıs Cumhuriyetinin Başkanı Başpiskopos Makarios, Kıbrıs’ta ELYDK ve RMMO’da görev yapan bazı Yunan subaylarının Kıbrıs’a ve kendi hayatına karşı plan yaptıklarına ilişkin elindeki güvenilir bilgilere dayanarak, diktatör Tuğgeneral Ioannides tarafından tayin edilmiş olan Atina’daki Androutsopoulos hükümetinden, bunların başka subaylarla değiştirilmesini talep etmiştir. Ne var ki herhangi bir resmi cevap yerine, 15 Temmuz 1974 tarihinde, Milli Muhafızın komutanı Geonitsis, Tuğgeneral Yannakodimoa ve diğer 102 subay desteğinde, Ioannides tarafından Makarios’a karşı tertiplenen ve tüm dünya tarafından bilinen darbe gerçekleştirilmiştir.

Darbeciler akılsızca hareket ederek, nihayetinde yanan Başkanlık Sarayını silah kullanarak ele geçirmişler, Başkan Makarios bir mucize eseri ölümden kurtulmuş ve darbeciler, Kıbrıs’ın anayasal statüsünü yürürlükten kaldırarak, 1978’de Lefkoşa Ceza Mahkemesi tarafından iştirakten cezalandırılan Nikos Sampson’u geçici devlet başkanı olarak atamışlardır. Türkler bu eşsiz fırsattan yararlanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs’a yönelik bir askeri istila başlatmışlardır. Kıbrıs Rum askeri kuvvetleri, ana vatanı savunmaya başlamış ve Atina’dan takviye gönderilmesini talep etmiştir. Bir emrin ardından, 22 Temmuz 1974 tarihinde, davacıların oğlu ve erkek kardeşi komando kuvvetleri onbaşı Evangelos Tsakonas, silah arkadaşlarıyla beraber, Girit Souda’da bulunan hava kuvvetleri birimine ait askeri bir uçakla gece Lefkoşa Havaalanı’na varmak üzereyken uçağın iniş pozisyonu aldığı bir sırada Türk uçağı olduğu hatasıyla, havaalanı Kıbrıs Rum Muhafızı tarafından ateş açılmış ve uçağı yere çakılması neticesi, birisi dışında, Evangelos Tsakonas dahil olmak üzere uçaktaki tüm personel, Rum ateşiyle öldürülmüştür.”¹⁶

15. Athens Court of Appeal Civil Division, No: 2656/1979, 21 March 1979.

16. Kararda Mahkeme, işin esasına ilişkin şu tespitleri yaparak Yunan hükümetini mahkum etmiştir: “Özellikle, Souda Havalanı komutanının, Lefkoşa’ya ulaşan nakliye uçaklarının uçaksavar ateşiyle dürülme riskini bilmesine veya her halde bilmesi gerekmesine rağmen, Lefkoşa Havaalanı yetkilileri ile uçağın yakın bir zamanda varış yapacağına ilişkin ön muhabere yapmadan askerlerle birlikte Souda’dan havalanmasına izin vermiş ve bu temel ihmâl neticesi, Lefkoşa Havaalanı yetkilileri uçağın Türk uçağı olduğu hatasına düşmüş ve uçak, havaalanı Kıbrıs Rum güvenlik kuvvetleri tarafından düşürülerek, yukarıda anlatılan trajik akıbet ortaya çıkmıştır. Ayrıca, düşen uçağın pilotu, orada hakim

ATİNA TEMYİZ MAHKEMESİ'NİN 15 TEMMUZ DARBESİNİN HUKUKA AYKIRILIĞINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ VE TÜRK TEDBİR HAREKETİNİN HUKUKA UYGUNLUĞU MESELESİ

ATİNA TEMYİZ MAHKEMESİNİN TESPİTLERİ VE SONUÇLARI

Söz konusu kararda Mahkeme, 15 Temmuz Darbesi ile Yunanistan'ın, Kıbrıs'ın kurucu statüleri ile üstlendiği yükümlülüklerini ihlal ettiğini kabul etmiştir. Zira, Mahkeme önce Zürih Andlaşması'nı zikrederek, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin tarafların yükümlülüklerinden bahsetmiş ve ardından da Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un kendisine karşı darbe yapılacağı endişesini Atina hükümetine bildirdiğini ve darbe hazırlığı yapan Yunan subaylarının çekilmelerini istediğini belirtmiştir.¹⁷

---

tehlikeli koşulların farkında olmaksızın ve varışından uçuş kontrol kulesini bilgilendirmeksizin, Lefkoşa Havaalanı'na inme teşebbüsünde bulunmuştur. Keza, ihmal, Lefkoşa Havaalanı'nda hüküm süren koşullar ve Souda'dan gelecek uçakların karşılaşabilecekleri iniş zorlukları hakkında, Souda Havaalanı yetkilileri veya Ordu Karargahına bilgi sağlamayan, Kıbrıs Rum kuvvetlerinin başındaki subaylara da yüklenebilir. Ve nihai olarak, Ordu Karargahı (Bonanoo-Ioannides), Lefkoşa Havaalanı yetkililerine, havaalanı muhafızlarını, havaalanında Yunanlar ve Türkler arasında savaş hali bulunmadığı konusunda bilgilendiren ve uçağın kesin varış zamanı ile ilgili ivedilikle şifreli bir mesaj göndermedikleri için sorumluluk taşımaktadır. 22 Temmuz 1974 tarihi saat 01.30'da, Lefkoşa Havaalanı'nda bulunan uçaksavarların kilitlemesi emrini içeren acil bir mesaj gönderilmiş, fakat o anda (saat 01.30'da) Souda'dan gelen uçak Lefkoşa Havaalanı'nın pistine yaklaşmaya başlamış ve halihazırda ilk uçak, uçakların gelişinden habersiz bilgilendirilmeyen muhafızlar tarafından ateş altına alınmıştır; bu nedenle, söz konusu mesaj davalının ajanlarının ihmalleri nedeniyle vakitli gönderilmemiştir. Bu nedenle, aleyhine temyiz başvurusu yapılan ve davalının yetkili askeri ajanının ihmali fiilinin Onbaşı Evangelos Tsakonas'ın trajik ölümüne neden olduğunu, bu nedenle Yunan Devleti'nin Medeni Kanununun 109. maddesine göre sorumlu olduğunu kabul eden kararda, ileri sürülen delillerin takdirinde zinhar hata yapılmamıştır ve kararın bozulmasını talep eden temyiz başvurusu temelsiz olarak değerlendirilip reddedilmelidir.”

17. Gerçekten de Makarios 2 Temmuz 1974 tarihli, Yunan Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis'e hitaben yazdığı söz konusu mektubunda, cinayet şebekesi olarak nitelediği EOKA-B'ye, Yunan subayların destek verdiğini belirterek, Yunanistan hükümetinin adamlarının sürekli kendisine karşı komplo hazırladıklarını, bu nedenle bir iç savaşa sürüklenildiğini ve bu nedenle de Ada'da görevli Yunan subayların geri çağrılmalarını rica etmiştir. Söz konusu mektubun tam metni için bkz: Denктаş, s. 174-179; Sabahattin İsmail: *Kıbrıs Barış Harekati'nin Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul/Lefkoşa, 1988, s. 273-280. Söz konusu mektuba, Güvenlik Konseyi'nin 20 Temmuz 1974 ve 353 sayılı kararının 4. paragrafında da atıf yapılmıştır. Buna göre, Güvenlik Konseyi, "Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda talep edilenler de dahil olmak üzere, uluslararası andlaşmaların öngördüğü askeri personel dışındaki tüm yabancı askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden gecikmeksizin geri çekilmesi"ni talep etmiştir. Böylece mektubun içeriğinde yer alan Makarios'un, Yunan hükümetinin, subayları vasıtasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal statüsüne ilişkin hukuka aykırı müdahale teşebbüslerine yönelik tespitlerinin, Güvenlik Konseyi tarafından da kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Demek ki Mahkeme, darbenin, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin olarak Zürih Andlaşması ile kurulan düzene aykırı olduğunu kabul etmektedir. Nitekim açıkça 15 Temmuz 1974 tarihinde, Ioannides tarafından Ada'da bulunan Yunan subaylar ve bir kısım RMMO un-suru tarafından Makarios'a karşı darbe tertiplendiğini belirtmiştir.

Darbeyi o dönemde Yunanistan'da iktidarda bulunan "Albaylar Cuntası" olarak bi-linen askeri cuntanın düzenlediği ve bu fiilin uluslararası hukuk açısından Yunanistan'a atfı kâbil olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Dolayısıyla Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin statüsüne ilişkin uluslararası andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülük-lerini ihlal etmiştir ve bu husus Atina Temyiz Mahkemesi tarafından da açıkça kabul edilmiştir. Darbenin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin statüsüne ilişkin uluslararası andlaşmalara aykırılığı şu sonucu ortaya koyar: Zürih ve Londra Andlaşmaları'nın eki olan ve 16 Ağustos 1974'te Lefkoşa'da imzalanan Garanti Andlaşması'nın, 1. maddesi ile taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak ve anayasasına saygı göstermek yükümlülüklerini üstlenmişler, aynı şekilde maddenin 2. fıkrası ile de *enosis* ve *taksime* yönelik faaliyetleri yasaklamak yükümlülüğü altına gir-mişlerdir. Andlaşma'nın 4. maddesinde ise aksine hareket halinde tarafların müştereken veya münferiden harekete geçme yetkisini haiz oldukları hüküm altına alınmıştır. Mah-keme kararında da belirtildiği gibi darbeyi bizzat Yunanistan'da iktidarda bulunan cunta yaptırmış ve Ada'da görevli bulunan Yunan subaylar da bizzat aktif rol oynamışlardır. Darbeden sonra yeni rejim, darbeyi, Makarios'un zalim hükümetini hedef alan ve içişle-ri ile ilgili bir durum olarak tarif etmiş, Kıbrıs'ın uluslararası andlaşmalarla sağlanan sta-tüsüne bağlı olduğunu ve toplumlararası görüşmelerin süreceğini açıklamış ve Yunan temsilcisi, Güvenlik Konseyi'ndeki toplantıda, Yunanistan'ın darbe ile ilgisini reddetmiş ve darbeyi Kıbrıs'ın içişi olarak değerlendirmiş ise de halihazırda hukuken devlet başka-nı olarak tanınan Cumhurbaşkanı Makarios, Güvenlik Konseyi'nden, Yunanistan'ın gö-revlerini çekmesi ve Kıbrıs'a yönelik işgalini sonlandırması çağrısı yapmasını talep et-miştir.¹⁸ Böylece aşağıda ayrıntısına girilecek olan Makarios'un darbeden Yunanistan'ı sorumlu tutan bu konuşması ile darbecilerin ve Yunanistan'ın iddiaları çürümektedir. Darbe, son tahlilde Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının ihlalidir ve Ada'nın uluslararası sta-tüsüne yönelik bir fiil olarak, nihai hedefi *enosisin* gerçekleştirilmesidir.¹⁹ Bu husus, Ma-

18. Marios L. Evriviades: "The Legal Dimension of the Cyprus Conflict", *Texas International Law Jour-nal*, Vol: 29, 1975, s. 261.

19. Aslında Makarios ve taraftarları da *enosis* yanlısıydı. Ancak Türk müdahalesinden çekindikleri için, bu-nu zamana yayarak yapmak siyasetini güdüyorlardı. Darbeciler ise *enosisi* bir anda gerçekleştirme fikrini savunuyorlardı. Bkz: Vehbi Zeki Serter: "Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974'te Düzenlenen Rum-Yu-nan Askeri Darbesi ve Mutlu Barış Harekâtı'nın Başlaması (20 Temmuz 1974)", *Üçüncü Askeri Tarih*

karios'un yerine darbeciler tarafından cumhurbaşkanı olarak atanan Nikos Sampson'un kişiliği ile de desteklenmektedir. Gerçekten de Sampson, *enosisi* savunan azıllı bir EO-KA militanıdır ve Richter'e göre, "EOKA döneminden beri, hastalıklı bir katil olarak tanınan bu kişi, 1963 Noel çatışmaları sırasında, en az 20 Kıbrıslı Türk'ü öldürdüğü gerekçesiyle Türk Katili (*tourkofagos*) diye kuşkulu bir ün kazanmıştı."²⁰ Dolayısıyla darbe, Ada'nın statüsüne yönelik, Ada'yı Yunanistan'a bağlayacak ve Kıbrıs Türkleri'nin can güvenliğini tehdit edecek bir teşebbüstür. Gerçekten de 15 Temmuz Darbesi'nin Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü için açık bir tehdit oluşturduğu ve Türkiye'nin darbeyi Garanti Andlaşması'nın *enosisi* yasaklayan 2. maddesinin ihlali ve *de facto enosis* ile eşit değerlendirmesinin doğru olduğu kaydedilmiştir.²¹ Aynı şekilde 15 Temmuz Darbesi'nin Yunanistan'ın, sadece Kıbrıs'taki şartları kendi lehine değiştirecek bir müdahalesi değil, aynı zamanda, saldırı teşkil eden ve BM Andlaşması'nın²² 2/4. maddesini ihlal eden bir hareket olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir.²³ Dolayısıyla, Türkiye'nin de garantör devlet olarak bu durumu engellemek bağlamında uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüğü bulunmaktadır ve 20 Temmuz günü başlatılan tedbir hareketi ile bu hak kullanılmış ve yükümlülük yerine getirilmiştir. Şu halde Atina Temyiz Mahkemesi, Yunan-Rum darbesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul ederek, bu hukuka aykırılığın sonucunu, yani Türk tedbir hareketinin hukukiliğini de onaylar gözükmektedir. Zira, ortada bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır ve sebebi oluşturan ve Ada'nın statüsünü değiştirmeye matuf darbe hukuka aykırı olduğuna göre, bunun sonucu olan tedbir hareketi, hukuka uygun olarak değerlendirilmelidir. Nitekim kararda Türkiye'nin bu eşsiz fırsattan yararlanarak harekete geçtiği belirtilerek, Atina Temyiz Mahkemesi'nin zımnen bu hususu kabul ettiği ileri sürülebilir. Doktrinde, Atina Temyiz Mahkemesi'nin yine 21 Mart 1979 tarihli olan 2658/79 sayılı kararına atıf yapılarak, Mahkeme'nin bu defa son derece açık ifadelerle, Yunan darbesinin hukuka aykırılığını ve buna karşın Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu belirttiği görülmektedir. Söz konusu karardan yapılan alıntıya göre kararda şu tespitler yapılmıştır:²⁴

Semineri, Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1986, s. 346-347. Nitekim gerek Yunan cuntası ve gerekse de Grivasçı hareket tarafından Makarios'un sevilmemesinin ve siyasetinin benimsenmemesinin nedeni, sabır isteyen Kıbrıs'ta tedricen *enosisi* gerçekleştirme fikrini savunuyor ve siyasetini güdüyor oluşuydu. Darbenin de asıl amacı, Makarios'un bu tutumuna karşı, bir anda, bir oldubitti ile *enosisi* ilan etmektir.

20. Richter, s. 339'dan naklen.

21. Evriviades, s. 262.

22. BM Andlaşması'nın metni için bkz: RG, 24 Ağustos 1945, 6092.

23. Bkz: Ann Van Wynen Thomas-A.J. Thomas, Jr.: "The Cyprus Crises 1974-1975: Political-Juridical Aspects, *Southwestern Law Journal*, Vol: 29, 1975, s. 529-531.

24. İsmail, s. 292-293'den naklen. Oberling'te, aynı kararın bir kısmından alıntı yapmıştır. Bkz: Oberling, s. 137.

“Türkiye’nin Zürih ve Londra anlaşması çerçevesinde garantör devlet olarak Kıbrıs’a müdahalesi yasaldır. Asıl sorumlu, haklarında dava açılan Yunanlı subaylardır.

Zürih Anlaşmasını imzalayan devletler, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Garantör Devletler olarak Kıbrıs’ın herhangi bir devletle birleşmesini, bölünmesini, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin güvenliğini garanti altına alıp, koruyacaklarına dair taahhütlerde bulunmuşlardır.

15 Temmuz 1974’de General Yuannidis, adadaki Yunan birliği komutanı General Yorgacis ile 102 Yunanlı Subayın yer aldığı ihtilali yapmıştır. Kıbrıs anayasası ayaklar altına alındıktan sonra, adamları Nicos Sampson başa getirilmiştir. Türkiye 20 Temmuz 1974’de ancak, yaratılan bu durumdan sonra adaya müdahalede bulunmuştur.”

Görüldüğü gibi bu kararda Atina Temyiz Mahkemesi’nin tespitleri, aksi hiçbir yoruma mahal bırakmayacak şekilde çok açıktır. Şu halde, 2656 sayılı kararda Atina Temyiz Mahkemesi, darbenin hukuka aykırılığını ve bunun Yunanistan’dan kaynaklandığını açıkça ve Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu zımnen kabul etmiş, 2658 sayılı kararda ise, hem darbenin hukuka aykırılığı hem de Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğu çok açık bir şekilde kabul edilmiştir. Sonuç olarak, Yunan yargı organı, 15 Temmuz Yunan–Rum Darbesi’nin hukuka aykırılığını ve Ada’ya yönelik Türk tedbir hareketinin ise hukuka uygunluğunu teyit etmiştir.

YUNAN DARBESİ KARŞISINDAKİ TÜRK TEDBİR HAREKETİNİN HUKUKA UYGUNLUĞU VE GARANTİ ANDLAŞMASI

Bu anlamda tedbir hareketinin, Atina Temyiz Mahkemesi’nin de isabetle vurguladığı gibi hukuka aykırı darbenin neticeleri çerçevesinde, Garanti Andlaşması’na dayandığı açıktır. Zira darbe neticesi, Garanti Andlaşması ile yasaklanan durumlardan biri olarak Ada’nın bir başka devletle, yani Yunanistan ile birleşme durumu gündeme gelmiştir. Bu da Türkiye’nin bunu önleme ve tedbir hareketi icra etme hakkını doğurur. Yunan yargı organının da Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu kabul etmesine rağmen, Yunan ve Rumların Garanti Andlaşması’nın geçerliliğini ve tedbir hareketini *jus cogens* kurallarla bağlantılı olarak sorguladıkları görülmektedir. Bu mesele, çokça tartışılmış olmasına rağmen, konu bütünlüğü açısından burada da en genel hatları ile değinmekte fayda bulunmaktadır.²⁵

Rum tarafının temel iddiası, Garanti Andlaşması’nın 4. maddesinin *jus cogens* kurallara aykırı olması nedeniyle geçersiz olduğu yönündedir ve bu iddia 1964’te Güvenlik

25. Garanti Andlaşması’nın geçersizliğine ilişkin iddialar hakkında en kapsamlı ve derinlikli değerlendirmeler için bkz: Kudret Özersay: *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme*, ASAM, Ankara, 2002, s. 297-379.

Konseyi önünde ileri sürülmüştür.²⁶ Bununla beraber, Güvenlik Konseyi'nin, Kıbrıs'ın kuvvet kullanma yasağının emredici kural olduğuna ilişkin iddiasına karşı bir görüş açıklamadığı ve Konsey'de meselenin kuvvet kullanma yasağının ihlali boyutuna ilişkin değerlendirmeler yapıldığı, bazı devletlerin de Andlaşma'nın geçerliliği lehine görüş belirttikleri aktarılmıştır.²⁷ Sonuç olarak Garanti Andlaşması'na ilişkin bu iddia kabul edilmiş değildir. Aksine aşağıda belirtileceği gibi Güvenlik Konseyi aldığı bazı kararlarda Garanti Andlaşması'na atıf yapmıştır. Yine 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Andlaşması'nın²⁸ 1. maddesinde, tarafların (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere), 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşa'da imzalanan uluslararası andlaşmaları dikkate alacakları hüküm altına alınmıştır. Aynı şekilde, söz konusu andlaşmaya ek olarak yapılan açıklamada da açıkça işbu andlaşmanın tarafların, “1960 Garanti Andlaşması'nın yorumlanması ve uygulanmasına ve Andlaşma çerçevesinde sahip oldukları hak ve yükümlülüklerine ilişkin karşılıklı görüşlerine hiçbir şekilde halel getirmeyeceği” belirtilmiştir. Görüldüğü gibi Yunanistan da Garanti Andlaşması'nı kabul etmektedir ve bu itibarla uluslararası hukuk açısından söz konusu andlaşmanın geçersizliğini ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Doktrinde, Ronzitti'nin, Garanti Andlaşması'nın *jus cogens* kurallara aykırılık nedeniyle geçersiz olduğunun kabul edilemeyeceğine ilişkin olarak ortaya koyduğu nedenler arasındaki en temel argümanı ise kanımızca, “Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı yasaklayan emredici kural, BM Andlaşması'nın 2/4. maddesine tekabül eden kuraldan daha dar anlamdadır. Uluslararası toplum, kuvvetin, özellikle saldırı veya koloni hakimiyetinin kurulması gibi nahoş sonuçlar için kullanılması halinde, yasağı emredici olarak değerlendirmektedir. Garanti Andlaşması'nın 4. maddesi anlamında, maddede kayıt altına alınan sınırlar dahilinde, tamamen hukuka uygun bir amaç olan, Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum arasında denge sağlamak için kuvvet kullanılabilir.”²⁹ şeklinde olanıdır.

26. Ibid, s. 297.

27. Bkz: James A. Green: “Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force”, *Michigan Journal of International Law*, Vol: 32, 2010-2011, s. 249-250.

28. Andlaşma metni için bkz: *International Legal Materials*, Vol: 13, 1974, s. 1277-1279.

29. Natalino Ronzitti: “Use of Force, Jus Cogens and State Consent” *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, (ed. Antonio Cassese), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, s. 159'dan naklen. Başeren de yazarın bu tespitine atıf yapmıştır. Bkz: Sertaç Hami Başeren: *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s. 78-79, 219 numaralı dipnot. Ayrıca Ronzitti, bir devletin rızası ile yapılan kuvvet kullanmanın, emredici bir kuralla yasaklanan bir hareket olmayacağını, bunun en azından Garanti Andlaşması bağlamında söylenebileceğini, ikinci olarak, üç garantör devletin, Kıbrıs'a, Kıbrıs'ın isteği dışında da müdahale edebileceğini, zira, müdahale için rızanın bir defa ve hepsi için verildiğini, son olarak da aşağıda da değinileceği gibi Güvenlik Konseyi kararlarında Garanti Andlaşması'na yapılan atıflar ile geçerliliğinin kabul edildiğini belirterek, Garanti Andlaşması'nın *jus cogens* kurallara aykırı olmadığını ortaya koymuştur. Bkz: Ronzitti, s. 159-160.

Yine Güvenlik Konseyi kararlarında Garanti Andlaşması'na müteaddit defalar yapılan atıflar da Andlaşma'nın geçerliliğini göstermektedir. Bu bağlamda ilk örnek olarak 4 Mart 1964 tarih ve 186 sayılı karar³⁰ gösterilebilir. Kararda, Güvenlik Konseyi'nin, 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da imzalanan andlaşmalara ilişkin olarak takındıkları tutumları nazara aldığı belirtilmiştir. Görüldüğü gibi kararda, sadece tarafların Lefkoşa Andlaşmaları'na atfettikleri anlam ve yorumların farklılığına işaret edilmiş ve fakat geçersizliğe ilişkin bir tespit yapılmamıştır. Tam aksine, tarafların yorumları farklı olsa da Lefkoşa Andlaşmaları'na atıf yapılarak, Garanti Andlaşması'nın geçerliliği açıkça teyit edilmiştir. Yine 20 Temmuz 1974 tarihli 353 sayılı kararın, Garanti Andlaşması'nın geçerliliğine ilişkin argümanları desteklediği belirtilmiştir.³¹ Yine, KKTC'nin ilanına ilişkin olarak alınan ve aşağıda değinilecek olan 18 Kasım 1983 tarih ve 541 sayılı kararın³² "Giriş" bölümünde, bağımsızlık bildirgesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1960 Andlaşması ile Garanti Andlaşması'na aykırı olduğu tespiti yapılmıştır. Görüldüğü gibi Türk tarafı açısından son derece olumsuz olan bu kararda bile Güvenlik Konseyi, Garanti Andlaşması'nı dayanak olarak alarak, hukuki geçerliliğini teyit etmiştir.³³ Güvenlik Konseyi'nin daha yakın tarihli kararlarında da aynı yaklaşımın sürdüğü görülmektedir. Gerçekten de mesela, 22 Aralık 1998 tarih ve 1218 sayılı karar³⁴, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs hakkındaki tüm önceki kararlarını teyit ettiğini belirterek başlamaktadır.³⁵ Aynı şekilde Kıbrıs'ın daimi statüsünün çerçevesini çizerek, çözümün parametrelerini ortaya koyan temel karar olan ve Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova hakkındaki danışma görüşünde de değinilen³⁶ 29 Haziran 1999 tarih ve 1251 sayılı karar³⁷ ise Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs hakkındaki tüm önceki kararlarını, özellikle 1217 ve 1218 sayılı kararları teyit ettiğini belirtmektedir.

30. Karar metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/44/IMG/NR021144.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

31. Zaim M. Nedjatigil: *The Cyprus Conflict: A Lawyer's View*, Kema Ltd. Nicosia, 1981, s. 68.

32. Karar metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/453/99/IMG/NR045399.pdf?OpenElement> (24.04.2012)

33. Benzer değerlendirme için bkz: Ronzitti, s. 160.

34. Karar metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/N98/402/53/PDF/N9840253.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

35. Aynı gün alınan 1217 sayılı karar da aynı ifade kullanılmıştır. Karar metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/402/41/PDF/N9840241.pdf?OpenElement> (26.04.2012).

36. Uluslararası Adalet Divanı'nın söz konusu danışma görüşü ve Kıbrıs'la ilgili tespitleri hakkındaki değerlendirmeler için bkz: Uğur Bayıllıoğlu: "Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kadelerini Tayin Hakkını Onayladı mı?", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 92, Ocak-Şubat 2011, s. 287-311.

37. Karar metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/62/PDF/N9919162.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

Tüm bu veriler, Garanti Andlaşması'nın hukuken geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Geçerliliği bu şekilde ortaya konan Andlaşma'nın halihazırda yürürlükte olduğu konusunda da şüphe bulunmamaktadır.

Garanti Andlaşması'nın geçerliliğini tespit ettikten sonra, Andlaşma çerçevesinde yapılan tedbir hareketinin kuvvet kullanma yasağını ihlal edip etmediği meselesi üzerinde durmak gerekir; zira Yunan–Rum tarafının diğer temel iddiası, Türk tedbir hareketinin BM Andlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiği yönündedir. Bu iddiaya karşı Toluner, Uluslararası Adalet Divanı'nın Korfu Boğazı Davası'ndaki kararını irdeleyerek,³⁸ şu tespiti yapmıştır:³⁹ “Öte yandan, Adalet Divanı, 22 Ekim tarihli harekât ile ilgili yargısında, İngiltere'nin yabancı bir devlet karasularında haiz olduğu bir hakkı teyid etmek için kuvvet kullanabileceğini ve bunun hukuka aykırı olmadığını kabul etmiştir. Devlet, ülkesi dışında bulunan haklarına karşı silâhlı bir saldırının vuku bulması halinde de meşrû müdafaa durumunda olduğunu ileri sürebileceğine göre, meşrû müdafaa hakkının Şart'ın 51 inci maddesinde öngörüldüğü biçimiyle yorumlanması, Garanti Andlaşması'nın IV üncü maddesiyle saklı tutulan harekete geçmek hakkını bu istisnanın dışına çıkarmaz. Kaldı ki, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini korumak hak ve yükümü, Türkiye'nin bizzat kendi ülkesinin ve Adadaki soydaşlarının korunması için, Kıbrıs'a devlet statüsü veren milletlerarası düzenin ayrılmaz bir unsuru olarak saklı tutulmuş bir haktır”. Görüldüğü gibi tedbir hareketi, BM Andlaşması'nın 2/4. maddesinde yer alan uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmasını yasaklayan kuralın istisnası olan, BM Andlaşması'nın 51. maddesi kapsamında kalmaktadır; dolayısıyla uluslararası hukuka uygun olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰ Bu nedenle Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik hareketinin, BM Andlaşması'nın 51. maddesi kapsamında bir meşru müdafaa tedbiri olarak nitelenmek, uluslararası hukuk açısından mümkündür. Çalışma boyunca, Kıbrıs'a yönelik Türk askeri harekâtının, bir “tedbir hareketi” olarak nitelendirilmesinin nedeni de BM Andlaşması'nın 51. maddesinin lafzıdır.⁴¹

38. Bkz: Toluner, s. 166-184.

39. Ibid, s. 184'den naklen.

40. Thomas–Thomas, müdahalenin meşru müdafaa kapsamına girmediğini ve fakat sadece Kıbrıs'ın ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına yönelmediği ve BM amaçlarına aykırı olmadığı için BM Andlaşması'nın 2/4. maddesini ihlal etmediği yorumu yapılsa bile, Türkiye'nin diğer taraflara danışma yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve Andlaşma'yla öngörülen düzeni yeniden kurmayıp tam tersine Ada'yı bölmesi nedeniyle Garanti Andlaşması'na aykırı davrandığını ve bu nedenle de müdahalenin hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Bkz: Thomas–Thomas, (The Cyprus Crises) s. 534-543.

41. BM Andlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesine göre: “İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını

TÜRK BELGELERİNDE TEDBİR HAREKETİNİN DAYANAĞI VE AMACI

Türkiye'nin görüşü de, Garanti Andlaşması'nın Yunanistan tarafından ihlal edilmesi nedeniyle ve bunun sonucu Garanti Andlaşması ile yasaklanmış olan *enosisi* engellemek ve Kıbrıs Türkleri'ni korumak amacıyla, Garanti Andlaşması'na dayanarak tedbir hareketinin icra edildiği noktasındadır. Bu husus TBMM kararlarına ve dönemin başbakanı Ecevit'in açıklamalarına yansımıştır.

Gerçekten de tedbir hareketinin Garanti Andlaşması'na dayandığı hususu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a gönderilmesi için 1961 Anayasası'nın 66. maddesi çerçevesinde alınan kararlarda belirtilmiştir. Bu bağlamda, 16 Mart 1964 tarih ve 98 sayılı "Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gönderilmesine İzin Verilmesi Hakkında"ki kararda,⁴² "16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan ve imzalandığı tarihten itibaren Milletlerarası Hukuk alanında yürürlükte bulunan Andlaşmalar uyarınca, gerektiği vakit, Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilmesine" izin verilmiştir. Kıbrıs'taki Garanti Andlaşması'na aykırı gelişmeler üzerine alınan 17 Kasım 1967 tarih ve 148 sayılı karar⁴³ ve 20 Temmuz 1974 tarih ve 303 sayılı kararda⁴⁴ da 98 sayılı karara atıf yapılarak, dayanak olarak alınmıştır. Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a gönderilmesine ilişkin TBMM kararları, açıkça Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan uluslararası andlaşmalara ve bu arada Garanti Andlaşması'na dayandırılmıştır; Garanti Andlaşması temel dayanak olarak görülmüştür. Yine dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in açıklamaları da bu yönde-

---

kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Meclisine bildirilir ve Meclisin, işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde heran hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez". Bu noktada terminoloji açısından bir hususu vurgulamak gerekli hale gelmektedir. Müdahale, normalde uluslararası hukuka aykırı bir fiil olarak kabul edilse de meşru müdafaa halinde, yaptırım olarak veya rızanın varlığı halinde genel uluslararası hukuka uygun olacağı belirtilmiştir. Bkz: Ann Van Wynen Thomas-A.J. Thomas, Jr.: *Non-Intervention: The Law of its Import in the Americas*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1956, s. 78. Buna karşın uluslararası toplumda, müdahale terimine karşı bir antipati bulunmaktadır. Biz de bu nedenle, her ne kadar Kıbrıs Barış Harekâtı meşru müdafaa kapsamına dahil olması ve Garanti Andlaşması çerçevesinde Kıbrıs Devleti'nin rızası olması nedenleriyle uluslararası hukuka uygun olsa da Harekâtı ifade etmek üzere, müdahale terimi yerine BM Andlaşması'nın 51. maddesi lafzı çerçevesinde tedbir hareketi ifadesini kullandık. Fakat, atıf yapılan çeşitli belgelerdeki orijinal ifadelere sadık kaldık. Tekrara düşmek pahasına hararetle vurgulamak gerekir ki, Kıbrıs Barış Harekâtı, bir meşru müdafaa tedbiri olduğu ve devlet rızasını içerdiği için aslında Harekâtı ifade etmek amacıyla hukuka uygun müdahale terimi kullanılabilir.

42. Karar metni için bkz: RG, 18 Mart 1964, 11659.

43. Karar metni için bkz: RG, 20 Kasım 1967, 12755.

44. Karar metni için bkz: RG, 21 Temmuz 1974, 14952.

dir. Ecevit'in açıklamaları, tedbir hareketinin Garanti Andlaşması'na dayandığı anlayışını göstermesi yanında hareketin amaç ve nedenini de açık şekilde ortaya koymaktadır. Ecevit, 20 Temmuz 1974 tarihli demecinde, şunları söylemiştir:⁴⁵

“Kıbrıs'taki son Yunan hareketi, yalnız bir hükümet darbesi değildi. Onun da ötesinde, bağımsız Kıbrıs Devleti'ni temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal dayanakları niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir hareketti.

Türkiye'nin davranışı ise, bir garantör devlet olarak, uluslararası anlaşmalara göre Kıbrıs'ın bağımsızlığından, toprak bütünlüğünden, anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak, Türkiye'ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesidir.”

Ecevit ilk basın toplantısında ise şu tespitleri yapmıştır:⁴⁶ *“Türk Silahlı Kuvvetleri bu sabah Kıbrıs'ta bir Barış Harekâtı'na girişmiştir. Harekâtın gayesi aşırı unsurlar tarafından girilen fiili duruma son vermektir. Kıbrıs trajedisinin bu son safhasında, bu aşırı unsurlar kendi vatandaşları olan Rumları dahi katletmeye başlamışlardır. Bütün dünya, Kıbrıs'ta gerçekleştirilen son darbenin, Atina'daki diktatörlük rejimi tarafından planlanıp gerçekleştirildiğini kabul etmektedir. Bu, darbenin de ötesinde bir şeydir. Bu Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve Kıbrıs'ın bağımsızlığına esas teşkil eden uluslararası anlaşmaların açık ve tartışılmaz bir şekilde ihlalidir.*

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve anayasasının ortak garantörüdür. Türkiye bu harekete girişmekle, hukuki sorumluluklarını yerine getirmektedir. Türk hükümeti, diğer bütün barışçı yolları deneyip, bir sonuç alınamaması üzerine bu harekete başvurmuştur. Bu bir istila değil, fakat istilaya karşı bir harekettir. Bu bir saldırı değil, bir saldırıyı sona erdirmek için girilen harekettir.”

Görüldüğü gibi dönemin başbakanı Ecevit'in açıklamaları açıkça, Yunan müdahalesinin hukuka aykırılığını ve buna mukabil olarak Garanti Andlaşması'na dayanılarak icra edilen Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu ortaya koymaktadır.

BAZI ULUSLARARASI BELGELERDE YUNAN DARBESİ VE TÜRK TEDBİR HAREKETİ

Yine iki belge daha Yunanistan'ın sorumluluğunu ve Türk tedbir hareketinin haklılığını ortaya koyar niteliktedir. Yunan–Rum darbesinin mağduru olan ve Ada'dan İngilizlerin yardımıyla kaçan Makarios, yukarıda belirtildiği gibi 19 Temmuz 1974 tarihinde, Güvenlik Konseyi'nde darbeden Yunan Hükümeti'ni sorumlu tutan, Yunan Hüküme-

45. Levent Cinemre (ed.): *Bülent Ecevit: Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 58'den naklen.

46. Ibid, s. 59'dan naklen.

ti aleyhinde zehir zemberek bir konuşma yapmıştır.⁴⁷ Bu konuşmada Makarios, darbenin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve egemenliğini açıkça ihlal eden dış kaynaklı bir girişim olduğunu ve RMMO'yu yöneten Yunan subayların işi olduğunu, İttifak Andlaşması uyarınca Ada'da bulunan 950 kişilik Yunan birliğinin de Kıbrıs'a karşı yapılan bu saldırgan girişimde önemli rol oynadığını açıkça vurgulamış ve Güvenlik Konseyi'nden, Yunanistan'ın Ada'daki askerlerini geri çekmesi çağrısında bulunmasını ve Kıbrıs'ta süren işgallerine son vermelerini sağlamasını talep etmiştir. Böylece Makarios, hem darbenin hukuka aykırılığını hem de Yunan hükümeti tarafından icra edildiği gerçeğini, işgal ibaresini kullanarak gözler önüne sermiştir.

Yine Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 29 Temmuz 1974 tarih ve 573 sayılı kararının⁴⁸ 2 ve 3. paragraflarında, Yunan diktasının subayları tarafından Kıbrıs'ta icra edilen darbeyi kınamış ve Türk müdahalesinin Garanti Andlaşması'nın 4. maddesine uygun olduğunu belirtmiştir.

1974 olaylarına ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarında ise Türkiye ve Yunanistan arasında daha eşit bir mesafenin korunduğu görülmektedir. Gerçekten de Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda ne Türkiye'yi ne de Yunanistan'ı kınadığı görülmektedir. Güvenlik Konseyi'nin 1974'te Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ile ilgili olarak aldığı 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 364 ve 365 sayılı kararlarda,⁴⁹ en genel hatları ile mütarekenin sağlanması, yabancı kuvvetlerin Kıbrıs'tan çekilmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, ülke bütünlüğü ve anayasal statüsüne saygı duyulması, çatışma taraflarının BM Barış Gücü ile işbirliği yapması, müzakere ve barışçı çözümlerin geliştirilmesi çağrılarını almaktadır.⁵⁰ Söz konusu kararlarda, herhangi bir devlete

47. Konuşmanın tam metni için bkz: Denктаş, s. 180-188. Ayrıca bkz: İsmail, s. 282-287. Söz konusu konuşmanın en can alıcı noktalarına vurgu yapan Özersay, konuşmada yer alan görüşlerin Rum temsilci Rossides'in açıklamalarıyla da desteklendiğini, Konsey'deki İngiliz temsilcinin de darbenin Ada'daki Yunan subaylarınca yapıldığını vurguladığını, ayrıca Yunanistan'ın ilk başta reddetmesine rağmen, sonradan askeri personelinin darbeye karıştığını ifade ettiğini aktarmıştır. Bkz: Özersay, s. 124.

48. Karar metni için bkz: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta74/ERES573.htm.1> (23.04.2012).

49. Söz konusu karar metinleri için bkz: <http://www.un.org./documents/sc/res/1974/scres74.htm> (24.04.2012)

50. Necatigil, "Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı yürütülen tek taraflı askeri hareketlere yönelik resmi onaylamama" ifadesini içeren 360 sayılı kararın, 353 sayılı karara nazaran daha kuvvetli olduğunu, bununla beraber, Türk müdahalesi gibi Yunan müdahalesini de kapsayabileceğini, ayrıca kınama yerine, resmi onaylamama ibaresinin kullanıldığını belirtmiştir. Bkz: Nedjatigil, s. 68-69. Evriviades'te 353 sayılı kararda geçen tüm yabancı güçlerin derhal geri çekilmesi ibaresinin, RMMO'daki Yunan subayları da kapsadığını belirtmiştir. Bkz: Evriviades, s. 263. 360 sayılı karar, 16 Ağustos 1974 tarihinde, yani 2. harekât evresinde alınmıştır ve karar ile hem tek bir taraf sorumlu tutulmamış hem de kınama yapılmamıştır. Böylece taraflar arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin Türkiye'yi hukuken tek başına sorumlu tuttuğu sonucuna ulaşılamaz. Zira kararda Yunanistan'ın müdahalesine de atf yapıldığı görülmektedir.

doğrudan sorumluluk yüklenmemektedir. Sadece yukarıda belirtildiği gibi, 353 sayılı kararda, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubuna atıf yapılarak, mektubun içeriği çerçevesinde Yunan hükümetinin Makarios'a yönelik komploları Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmekle yetinilmiştir.

Bununla beraber, Güvenlik Konseyi, Ada'daki siyasi statünün değişmesine matuf gelişmeler hakkında Türk tarafı aleyhinde bazı kararlar vermiştir. Gerçekten de Güvenlik Konseyi 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanını takiben aldığı 12 Mart 1975 tarih ve 367 sayılı karar⁵¹ ile taraflara, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, ülke bütünlüğü ve tarafsızlığına hanel getirecek eylemlerden kaçınmaları ve Ada'nın taksimi veya başka bir devletle birleşmesi girişimlerinden de kaçınmaları çağrısı yapılmıştır.

Güvenlik Konseyi'nin, Türk tarafı için olumsuzlukları günümüze kadar gelen kararı ise, yukarıda Garanti Andlaşması'nın geçerliliği bağlamında değinilen, Kuzey Kıbrıs Türk yetkililerinin 15 Kasım 1983'te ilan ettikleri bağımsızlık bildirgesine ilişkin olarak aldığı 18 Kasım 1983 tarih ve 541 sayılı karardır. Kararın "Giriş" bölümünde, bağımsızlık bildirgesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuran 1960 Andlaşması ile Garanti Andlaşması'na aykırı ve bu nedenle de bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yaratma girişiminin geçersiz olduğu belirtilmiştir. Kararın 2. paragrafında, bağımsızlık bildirgesinin hukuken geçersiz olduğu belirtilerek, geri çekilmesi çağrısı yapılmıştır. Kararın 7. paragrafında ise devletlere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir Kıbrıs devleti tanımama çağrısı yapılmıştır. Görüldüğü gibi söz konusu olumsuz kararda bile Türkiye'nin tedbir hareketinin dayanağı ve hareketin kendisi ile ilgili olumsuz bir tespit bulunmamaktadır; Türkiye'ye atfı kabil herhangi bir sorumluluk yüklenmemektedir.

Demek ki uluslararası belgelerde, Türk tedbir hareketinin hukuka aykırılığına ilişkin bir tespit bulunmamaktadır. Aksine bazı belgelerde Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğu teyit edilmiştir. Yine, Yunan yargı organı da Türk tedbir hareketinin hukuka uygunluğunu teyit etmiştir. Aynı şekilde 15 Temmuz darbesinin hukuka aykırılığı ve Yunanistan'ın sorumluluğu, hem Yunan yargı organı tarafından hem de bazı uluslararası belgelerde açıkça kabul edilmiştir.

51. Karar metni için bkz: <http://www.un.org/documents/sc/es/1975/res367e.pdf> (24.04.2012)

SONUÇ YERİNE: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NİN BAZI KARARLARINA İLİŞKİN MUHALEFET ŞERHLERİNDE YUNAN DARBESİ VE YUNANİSTAN’IN SORUMLULUĞU

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Loizidou Davasında verdiği karar,⁵² Kıbrıs’lı Rumların Ada’nın kuzeyinde bulunan mülkiyet haklarının ihlalden Türkiye’yi sorumlu tutan temel içtihadı oluşturmaktadır. Kararda, Ada’daki mevcut durumun ortaya koyduğu bireysel hak ihlallerinden, sürekli Türkiye sorumlu tutulmuş ve Yunanistan’ın yukarıda belirtilen darbe nedeniyle mevcut duruma yönelik sorumluluğundan hiç bahsedilmemiştir. Aynı durum devlet başvurusu şeklindeki, Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanını kullanan GKRY’nin Türkiye aleyhindeki dördüncü başvurusunda verilen karar için de geçerlidir.

Bununla beraber, söz konusu iki karara ekli muhalefet şerhlerinde, Yunan–Rum darbesine ilişkin bazı tespitler yapıldığı görülmektedir. Burada bahsedilecek muhalefet şerhleri, aslında hem Loizidou Davasının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yargı yetkisine girmediğini ortaya koyması⁵³ ve hem de neden Loizidou Davasına konu olan olaylardan Türkiye’nin, en azından tek başına sorumlu tutulamayacağını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Yargıç Bernhardt, yargıç Lopes Rocha’nın da katıldığı muhalefet şerhinde,⁵⁴ öncelikle inceleme konusu davanın eşsiz özellikleri neticesi, mağdurun durumunu, karmaşık tarihi gelişmeler ve bugünkü karmaşık durumdan ayırmanın mümkün olmadığını belirttikten sonra, Türkiye’nin bugünkü durumda hatırı sayılır bir sorumluluğu bulunduğu hususunda Büyük Daire çoğunluğu ile aynı görüşte olduğunu ve fakat söz konusu dramda, başka aktör ve etkenlerinde bulunduğunu vurgulamıştır.⁵⁵ Bernhardt’a göre,⁵⁶ “1974 darbesi başlangıç noktasıdır. Müteakiben, Türk istilası ve kuzeyden güneye ve güneyden kuzeye nüfus transferi gerçekleşmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilanı ve uluslararası toplum tarafından bir devlet olarak tanınmaması, bu olaylardan biridir. Farklı olay ve etkilerin sonucu, yirmi yıldan fazladır mevcut olan ve BM güçleri tarafından de-

52. Karar metni için bkz: *Loizidou v. Turkey*, (Application no. 15318/89), Judgment of 18 December 1996.

53. Loizidou Davasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yetkisiz olduğunu Bankovic kararı çerçevesinde ortaya koyan değerlendirmeler için bkz: Aslan Gündüz: “Creeping Jurisdiction of the Court of Human Rights: The Bankovic Case vs The Loizidou Case”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan, Sayı: 1-2, 2004, s. 451-480. Necatigil de karar hakkında değerlendirme yaparken muhalefet şerhlerine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yetkisizliği bağlamında değinmiştir. Bkz: Zaim M. Necatigil: *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kısılcacında Türkiye*, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara, 2006, s. 63-66. Bizim bakış açımız ise, Yunanistan’ın sorumluluğu noktasına odaklanmıştır.

54. Bkz: Dissenting Opinion of Judge Bernhardt Joined by Judge Lopes Rocha, (*Loizidou v. Turkey*).

55. Dissenting Opinion of Judge Bernhardt Joined by Judge Lopes Rocha, para, 1.

56. Ibid, para, 1’den naklen.

netlenen “demir duvar”dır. Şimdiye kadar, Kıbrıs’ı birleştirmeyi amaçlayan tüm müzakereler ve müzakere için yapılan teklifler başarısız olmuştur. Bu başarısızlıktan kim sorumludur? Sadece bir taraf mı? Bu ve benzeri bir çok soruya açık bir cevap vermek ve açık bir hukuki kanaat oluşturmak mümkün müdür?”

Bernhardt’ın son derece veciz bir şekilde ifade ettiği ve sorduğu soruların cevabı, kararda karşılanmış değildir. Ayrıca görüldüğü gibi Bernhardt, açıkça darbenin başlangıç noktası olduğunu ve akabinde Türk müdahalesi gerçekleştiğini ifade ederek ve müzakere başarısızlıklarından sadece bir tarafın sorumlu tutulmasının mümkün olup olmadığını sorarak, dava ile bağlantılı olan Kıbrıs Sorunundan sadece Türkiye’nin sorumlu tutulamayacağını ortaya koymuştur. Aynı şekilde, Türkiye’nin hatırı sayılır sorumluluğunu kabul etmekle birlikte, Kıbrıs tarihindeki karmaşık olaylarda başka aktör ve etkenlerin de bulunduğu hususuna ayrıca ve açıkça vurgu yapmıştır. Bu aktörlerin başta geleninin Yunanistan, etkenlerin başta geleninin ise 15 Temmuz Darbesi olduğu hususunda şüphe bulunmamaktadır.

Bernhardt’ın Ada’daki mevcut durum nedeniyle ortaya çıktığı iddia edilen bireysel hak ihlallerine ilişkin sorumluluğu sadece Türkiye’ye yüklemeyen ve diğer aktörler arasında paylaştıran anlayışı şu tespitinde de ortaya çıkmaktadır:⁵⁷ “Loizidou olayı, Türk askerlerinin, malvarlığına veya hareket özgürlüğüne yönelik doğrudan bir fiilin sonucu değildir ve fakat, 1974’te oluşturulmuş ve bugüne kadar kapalı kalmış sınır hattının neticesidir.”

Yine Loizidou kararına muhalif kalan yargıç Pettiti de muhalefet şerhinde,⁵⁸ Yunan darbesine ilişkin çarpıcı bir tespit yapmıştır. Mahkeme kararına esas teşkil eden devam eden ihlal meselesi ile ilgili olarak, Bayan Loizidou’nun mülkiyet hakkına yönelik devam eden bir ihlal olmadığını, aksine, mahalli otoriteler tarafından 1985’te yapılan *de facto* kamulaştırmadan daha önce, darbe zamanında ani bir ihlalin olduğu değerlendirmesinin yapılabileceğini, Komisyon tarafından aydınlatılmayan bu düzensizlik döneminde yaşananların, Kıbrıs Türk toplumunu da etkileyen tarihi şartlardan, Bayan Loizidou’nun durumunu ayırmayı imkansız kıldığını belirtmiştir. Görüldüğü gibi Yargıç Pettiti, darbe döneminde yaşananların da Loizidou’nun mülkiyet hakkını ihlal etmiş olabileceğini ve bu hususun araştırılmadığı anlayışındadır. Böylece, dava konusu itibarıyla, tek sorumlunun Türkiye olamayacağı, Yunanistan’ın da darbe nedeniyle sorumluluğu olabileceği düşüncesinde olduğu sonucu çıkarılabilir. Aynı tespit, Pettiti’nin, 1974’te darbeden ve Türk

57. Ibid, para 1’den naklen.

58. Bkz: Dissenting Opinion of Judge Pettiti, (*Loizidou v. Turkey*).

askerlerinin gelmesinden doğan sorumlulukların kaynak ve türlerinin çeşitli olduğu ve iki toplum arasındaki sorunların, Bayan Loizidou'nun tecrit edilmiş davası çerçevesinde Avrupa yargı incelemesinden ziyade siyaset ve diplomasi yoluna uygun olduğu yönündeki değerlendirmesi ile de desteklenebilir. Yine Pettiti bu hususu destekleyen bir diğer değerlendirmesini, Türk müdahalesi bağlamında oryaya koymuştur. Kararda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ada'ya yönelik Türk askeri müdahalesinin uluslararası hukuk çerçevesinde hukuka uygun olup olmadığı konusundaki argümanlar hakkında görüş bildirmesinin gerekli olmadığını, Sözleşme çerçevesinde bir devletin sorumluluğunun tespitinin böyle bir araştırmayı gereksiz kıldığını belirtmiş ve uluslararası toplumun, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Ada'nın yegâne meşru hükümeti olarak tanıdığını ve uyumlu bir şekilde KKTC'nin bir devlet olarak meşruiyetini uluslararası hukuk açısından kabul etmediğini hatırlatmanın yeterli olacağını belirtmekle yetinmiştir.⁵⁹ Buna karşın Pettiti şu değerlendirmeyi yapmıştır:⁶⁰ *“Birleşmiş Milletler, 1974'ten beri uluslararası hukuk anlamında Türk kuvvetlerinin Kuzey Kıbrıs'a yönelik müdahalesini bir saldırı olarak tanımlamamıştır, BM, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin arabuluculuğunda çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Dahası, Mahkeme, müdahalenin hukuka uygun olup olmadığı sorununu araştırmamıştır. Uluslararası güçleri, iki toplumu ayıran sınır üzerinde mevzilendirme kararı, iki bölge arasında, kişilerin serbest hareketini imkansız hale getirmiştir ve bundan kaynaklanan sorumluluk tek başına Türk hükümetine yüklenemez.”* Yargıç Pettiti, bu tespitin devamında, Mahkeme'nin KKTC'nin tanınmamasına ilişkin kabulünü eleştirdikten sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır:⁶¹ *“Mahkeme için, görüldüğü üzere, 1974 çatışmasının sonuçlarından sadece Türkiye sorumludur! Bence, bu neviden karışık bir diplomatik durum, Mahkeme'nin sorumluluğa, Sözleşme'nin 1. maddesine göre yargı yetkisi şeklinde karar vermesinden önce, Komisyon'un bir delegasyonu tarafından, uluslararası güçlerin ve adalet yönetiminin rolü hakkında icra edilecek, yerinde uzun ve ayrıntılı bir araştırma gerektirir.”*

Kaleminden adalet ve insaf damlayan Pettiti nin görüşleri o kadar açık ve kesindir ki bunlar üzerine bir değerlendirme yapmak veya söz söylemek, haksızlık ve en azından bu satırların yazarı açısından haddi aşmak olacaktır. Bu nedenle, sadece konumuz çerçevesinde, bu görüşleri ile Pettiti'nin, Mahkeme'nin eksik soruşturma yaptığına ve hem Türkiye'nin tek başına sorumlu olmadığına hem de Kıbrıs Sorununun karmaşık yapısına vurgu yaptığını belirtmekle yetinmek gerekir.

59. *Loizidou v. Turkey*, para, 56.

60. Dissenting Opinion of Judge Pettiti'den naklen.

61. *Ibid.*

Karara muhalif kalan yargıçlardan bir diğeri olan Feyyaz Gölcüklü de muhalefet şerhinde,⁶² Türk ve Rumlar arasındaki çatışmanın, esas itibariyle, *enosisi* gerçekleştirme-yi amaçlayan darbeye dayandığını ve Türkiye'nin de Garanti Andlaşması çerçevesinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin korunmasını sağlamak için müdahale ettiğini belirtmiş ve Bernhard'tın yukarıda aktarılan görüşlerine atıf yapmıştır.

Yine, Kıbrıs Cumhuriyeti ünvanını kullanan GKRY'nin Türkiye aleyhindeki dördüncü devlet başvurusunda verdiği kararında da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15 Temmuz darbesinden ve Yunanistan'ın sorumluluğundan hiç bahsetmemiştir.⁶³ Karara kısmen muhalif kalan *ad hoc* yargıç Fuad, muhalefet şerhinde,⁶⁴ yukarıda aktarılan Loizidou kararına ekli muhalefet şerhlerine atıf yaptıktan sonra⁶⁵ Türkiye'nin askeri gücü nedeniyle Kuzey Kıbrıs'taki kontrolüne ilişkin çoğunluk kabulüne yönelik olarak, davanın bu yönüne Kıbrıs'ın bölünmesine ilişkin olaylar hakkında değerlendirilme yapılmadan yaklaşılamayacağını, Kıbrıs'ın bölünmesine ilişkin olayların eşsiz olduğunu belirtmiş ve dengeyi sağlayan anayasal düzenlemeler ve andlaşma yükümlülükleri çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve daha sonra yıkıldığını, ardından hedefi yaygın olarak bilinen 1974 darbesinin gerçekleştiğini ve akabinde fiilen bir savaşın meydana geldiğini vurgulamıştır.⁶⁶ Görüldüğü gibi Fuad da Kıbrıs sorununun çetrefilli yapısına dikkat çekmekte ve başka olay ve aktörlerinde bugünkü durumdan sorumlu oldukları anlayışını ortaya koymaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kıbrıs'la ilgili önemli iki davasındaki muhalefet şerhlerinde, Kıbrıs'taki mevcut durumun ortaya koyduğu bireysel hak ihlallerinden sadece Türkiye'nin sorumlu olmadığı açıkça belirtilmektedir. Bununla beraber Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ilginç bir şekilde, yukarıda belirtildiği gibi Yunan yargı organının Yunanistan'ın darbeye ilişkin sorumluluğunu kabul etmiş olmasına rağmen, bu hususu göz ardı etmiş ve sorumluluğu sadece Türkiye'ye yüklemiştir. Bu açıdan Yunan yargı organının maddi olayların ve fiillerin nitelendirilmesi ile hukuki değerlendirme faaliyetinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden daha başarılı olduğunu söylemek hukuki ve vicdani bir sorumluluk olarak belirmektedir. Bu anlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin söz konusu kararlarında, hukuken tatmin edici ve maddi olayların doğru değerlendirilerek, doğru hukuki tavsifler yapıldığını söylemek mümkün değildir. Aslın-

62. Bkz: Dissenting Opinion of Judge Gölcüklü, (*Loizidou v. Turkey*), para, 4.

63. Karar metni için bkz: *Cyprus v. Turkey*, (Application no. 25781/94), Judgment of 10 May 2001.

64. Bkz: Partly Dissenting Opinion of Judge Fuad, (*Cyprus v. Turkey*).

65. Bkz: Partly Dissenting Opinion of Judge Fuad, para, 3-8.

66. Bkz: *Ibid*, para, 28.

da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Ada'daki mevcut durumun ortaya koyduğu bireysel hak ihlallerine ilişkin Yunanistan'ın sorumluluğuna değinmemesi, Yunanistan'ın bu neviden bir sorumluluğu bulunmadığını göstermez. Gerçekten de Yunanistan, Ada'yı kendisine bağlamayı hedefleyen ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu andlaşmalarına ve anayasasına aykırı bir darbe yaptıktan sonra, bunu önlemeyi amaçlayan ve Garanti Andlaşması'na dayanarak tedbir hareketi icra eden, icra edilen hareket sonucu Ada'nın huzura kavuşturulan kısmını, hukuken kendi egemenliği altına almayan ve Kıbrıs Türklerinin idaresine bırakan, üstelik her zaman müzakere yollarını açık tutan ve Kıbrıs Türklerinin ve kendisinin meşru hak ve çıkarlarını tatmin eden kapsamlı bir çözüm için gayret göstererek bu neviden bir çözümden sonra Ada'daki kolordusunu çekmeyi öngören ve bu bağlamda çözüme en çok yaklaşıldığı Annan Planı referandumunda, dönemin GKRY lideri Tasos Papadopoulos'un televizyonlarda halkına gözyaşları içinde "oxi" (hayır) demelerini istediği planı destekleyen ve Kıbrıs Türk halkının "evet" yönünde irade beyan etmesi için çaba sarf eden Türkiye, Ada'nın mevcut durumundan ve mevcut durumun ortaya koyduğu iddia edilen bireysel hak ihlallerinden neden, en azından nasıl, hangi hukuki gerekçelerle tek başına sorumlu tutulabilir? Yoksa Türkiye'nin tek başına sorumlu tutulmasının tek nedeni, Ada'nın tek ve meşru temsilcisinin Rum Yönetimi olduğu iddiasını kabul eden uluslararası topluma karşı, Ada'daki her iki toplumun da eşit siyasi statüde olduğu hukuki ve siyasi gerçeğini teyit etmek amacıyla *self determinasyon* hakkına dayanarak, Kıbrıs Türk halkının, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan garantör yetkileri altında, KKTC'yi ilan etmesi ve kendi anayasal ve yasal düzenlemelerini yapması mıdır?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hiçbir kararında, bu sorulara cevap verecek kadar meseleyi derinliğine incelememiş, dogmaları, kararlarına dayanak olarak almıştır. Yukarıda belirtildiği gibi bu açıdan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kıbrıs konusunda, Yunan mahkemelerinin ulaştığı seviyeye ulaşamadığını söylemek haksızlık olmayacaktır.

Son dönemde özellikle GKRY'nin AB dönem başkanı olacağı 1 Temmuz 2012 itibariyle, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak yeni açılımlar yapılacağı devlet yetkilileri tarafından beyan edilmektedir. Bu çerçevede, eğer bir anlaşmaya ulaşılamazsa, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki mevcut durumdan kaynaklanan sorumluluğu tezi daha açık şekilde ileri sürülebilir. Ancak her halükârda, Kıbrıs Sorununun bugün geldiği noktada, Yunanistan'ın sorumluluğunu, en azından teorik düzeyde de kalsa ortaya koymaya ve geliştirmeye çalışmak, adalete ve hukuka olan bir borcun yerine getirilmesi olarak görülmelidir.

Son olarak, Kıbrıs Sorununun 1 Temmuz 2012'den itibaren farklı bir evreye geçeceğine ilişkin veriler çerçevesinde, artık kapanmak üzere olan bir önceki evre ile ilgili, Nisan 2012 itibariyle, şu son tespiti yapmak gerekmektedir:

Garantörü olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı, altında imzası bulunan ve uluslararası hukuk açısından bağlayıcı andlaşmalarla yasaklandığı halde, *enosisi* gerçekleştirme fikri uğruna hukuka aykırı müdahalelerde bulunan, İttifak Andlaşması gereğince Ada'da bulunan alayı marifetiyle, 1963–1974 tarihleri arasındaki dönemde Türklere yönelik saldırılara katılan, Ada'ya kurucu andlaşmalarda öngörülenden daha fazla sayıda asker sokarak işgal etmeye kalkan ve en son 15 Temmuz 1974'te yaptığı darbe ile Ada'yı kendisine bağlamaya kalkışan Yunanistan'ın; koloni idaresinden kurtulduktan sonra, uluslararası andlaşmalarla garanti edilmiş bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, Türklere beraber yaşatıp inkişaf ettirmeye çalışmak yerine, bir türlü *enosisi* amaçlarından vazgeçemeyerek, henüz üçüncü yılın sonunda yıkan, Türklere devletten zorla atarak, devleti bir Rum devletine dönüştüren ve Türklere saldırarak, kurucu statülere aykırı bir şekilde azınlık hakları öneren, bu uluslararası ve Kıbrıs Cumhuriyeti ulusal hukukuna açıkça aykırı talepleri Türklere tarafından kabul edilmeyince, saldırılarını sürdürüp, dokuz yıl boyunca gettolara hapsederek en temel insani ihtiyaçlarının dahi karşılanmasına kısıtlamalar koyan Rum yöneticilerinin; Kıbrıs Sorununun, 1974'te başlayan bir "Türk İşgali" sorunu olduğunu iddia etmelerine ve kendilerini de uluslararası hukukun korumasını talep eden mağdurlar olarak takdim edip, uluslararası hukukun ilke ve kurallarından, Türkiye ve Kıbrıs Türklere aleyhine faydalanma çabalarına karşın, Roma Hukuku'ndan bir özdeyişle cevap vermek hukuk genel teorisi açısından bir zorunluluk olarak belirmektedir:

"Frustra legis auxilium quaerit qui in legem committit."

KAYNAKÇA:

KİTAP VE MAKALELER:

- Başeren, Sertaç Hami: *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003.
- Bayilloğlu, Uğur: "Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 92, Ocak-Şubat 2011, s. 287-311.
- Birand, Mehmet Ali: *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 1990.
- Cinemre, Levent (ed.): *Bülent Ecevit: Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Denktaş, R.R.: *The Cyprus Triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988.
- Drusotis, Makarios: *Kıbrıs 1963-1964, İlk Bölünme*, (çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2008.

- Druşotis, Makarios: *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970, Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet*, (çev. Metin Bağrıaçık), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2010.
- Druşotis, Makarios: *Kıbrıs 1970-1974, EOKA B, Yunan Darbesi, Türk İstilas* (çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006.
- Erhürmen, Tufan: *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması: Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2007.
- Evriviades, Marios L.: "The Legal Dimension of the Cyprus Conflict", *Texas International Law Journal*, Vol: 29, 1975, s. 227-264.
- Green, James A.: "Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force", *Michigan Journal of International Law*, Vol: 32, 2010-2011, s. 215-257.
- Gündüz, Aslan: "Creeping Jurisdiction of the Court of Human Rights: The Bankovic Case vs The Loizidou Case", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan*, Sayı: 1-2, 2004, s. 451-480.
- İsmail, Sabahattin: *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul/Lefkoşa, 1988.
- Mütercimler, Erol: *Satılık Ada Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, 8. Baskı, Alfa, İstanbul, 2010.
- Necatigil, Zaim M.: *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AIHM Kıskaçında Türkiye*, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara, 2006.
- Nedjatigil, Zaim M.: *The Cyprus Conflict: A Lawyer's View*, Kema Ltd. Nicosia, 1981.
- Oberling, Pierre: *Bellapais'e Giden Yol, Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, (çev. Mehmet Erdoğan), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1987.
- Özersay, Kudret: *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme*, ASAM, Ankara, 2002.
- Richter, Heinz A.: *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi*, (Çev. Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011.
- Ronzitti, Natalino: "Use of Force, Jus Cogens and State Consent" *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, (ed. Antonio Cassese), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, s. 147-166.
- Serter, Vehbi Zeki: "Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974'te Düzenlenen Rum-Yunan Askeri Darbesi ve Mutlu Barış Harekâtı'nın Başlaması (20 Temmuz 1974)", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1986, s. 341-375.
- Tarhanlı, Turgut: *Ne Hukuk Ne De Ahlak: Yeryüzü Cehennemi*, Dost, Ankara, 2003.
- Thomas, Ann Van Wynen-Thomas, A.J. Jr: *Non-Intervention: The Law of its Import in the Americas*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1956.
- Thomas, Ann Van Wynen-Thomas, A.J. Jr.: "The Cyprus Crises 1974-1975: Political-Juridical Aspects", *Southwestern Law Journal*, Vol: 29, 1975, s. 513-546.
- Toluner, Sevin: *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI VE MUHALEFET ŞERHLERİ:

- Loizidou v. Turkey*, (Application no. 15318/89), Judgment of 18 December 1996
 Dissenting Opinion of Judge Bernhardt Joined by Judge Lopes Rocha
 Dissenting Opinion of Judge Pettiti
 Dissenting Opinion of Judge Gölcüklü
Cyprus v. Turkey, (Application no. 25781/94), Judgment of 10 May 2001
 Partly Dissenting Opinion of Judge Fuad

GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARI:

- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/289/72/IMG/NR028972.pdf?OpenElement> (24.04.2012)
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/44/IMG/NR021144.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/453/99/IMG/NR045399.pdf?OpenElement> (24.04.2012)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/N98/402/53/PDF/N9840253.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/402/41/PDF/N9840241.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/191/62/PDF/N9919162.pdf?OpenElement> (26.04.2012)

<http://www.un.org./documents/sc/res/1974/sres74.htm> (24.04.2012)

<http://www.un.org/documents/sc/es/1975/res367e.pdf> (24.04.2012)

RESMİ GAZETE

RG, 24 Ağustos 1945, 6092.

RG, 18 Mart 1964, 11659.

RG, 20 Kasım 1967, 12755.

RG, 21 Temmuz 1974, 14952.

DİŐER

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 1961.

Athens Court of Appeal Civil Division, No: 2656/1979, 21 March 1979.

International Legal Materials, Vol: 13, 1974,

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta74/ERES573.htm.1> (23.04.2012).

